

GISMUNDA ÉS GISQUARDUS HISTÓRIÁJÁNAK ELSŐ KIADÁSA.

A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár újabb rendezése folyamán előkerült egy „*Magyar História 3629/b*” jelzésű kolligált kötet, amely négy eddig nem ismertett régi magyar nyomtatványt tartalmaz. A könyvre GULYÁS KÁROLY hívta föl figyelmet, amikor 1937 májusában Marosvásárhelyt jártam, s ő volt szíves a kötet adatait rendelkezésemre bocsátani.

A Teleki-könyvtár 1796—1819. években megjelent nyomtatott katalógusában e kolligátum nincs fölvéve. A 13 × 18,5 cm nagyságú könyv félbőr kötése a mult század második felében készülhetett. Tartalma négy XVI. századbéli széphistória:

1. BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS: *Szép Historia. Az tökelletes Asszony állatokról...* Colosvárat 1577.¹ Terjedelme A—F ív = 24 számozatlan levél. A végén csonka: négy levél hiányzik. SZABÓ KÁROLY e marosvásárhelyi példányról nem tudott.

2. *Historia continens verissimam excidii Troiani causam, ...* Colosvarat 1576.² Terjedelme B—F ív = 20 számozatlan levél. Első négy levele, tehát a címlapja is hiányzik. Hogy ez a címlap-talan csonka példány tényleg a kolozsvári 1576. évi kiadás egyik darabja, az kitűnik a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában levő, címlapját megőrzött, de egyébként még sokkal csonkább példánnyal való összehasonlításból: az azonos sajtóhibákból. Különb en a két példány teljesen kiegészíti egymást, mivel az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött 17 levélnyi töredékben³ megvan az egész első ív,

¹ Teljes címlírását ld. RMK. I. 128.

² Teljes címlírását ld. RMK. I. 120.

³ SZABÓ KÁROLY csak 14 levelet látott belőle. Azóta előkerült a B₂, B₃, B₄ levél, amely HUNYADI FERENC trójai históriájához volt kötve.

a Teleki-könyvtár példányából pedig éppen az A ív hiányzik. E körülményt azért érdemes megemlíteni, mert e kiadás egyetlen teljes példányának, amely a tibolddaróci Fáy-könyvtárban megvolt, nyoma veszett. SZABÓ KÁROLY a Teleki-könyvtár példányát nem említi. Teljes betűhű másolata GULYÁS KÁROLY jóvoltából birtokomban van.

3. *Historia* // *ELEGANTIS-* // *SIMA GISMVNDAE* // *REGIS* // *TANCREDI FILIAE, SECRETARII REGIS* // *Gisquardi, amoris vinculo indissolubili mortem appetentium Nunc* // *primum lingua Tuscana opera Phocati* // *Latinitate donata, Modulamine vero* // *concinnata per* // *GEORGIUM ENIEDI* // *Transylvanum* // *DEBRECZENBE* // *Rodolphus Hofhalter Niomtatta: Anno* // *Anno Domini 1577.* — Terjedelme A—E ív = 20 levél. Gismunda és Gisquardus történetjének pontos címléírását közlöm, mert erről eddig csak annyit tudunk, hogy az 1582. évi kolozsvári kiadásánál korábbi is létezett,¹ amelynek azonban ezideig egyetlen példánya sem volt ismeretes. A most leírt példány betűhű másolata birtokomban van.

4. SZAKMÁRI FABRICIUS ISTVÁN: *Historia ex Parteny Nicenensis* ... Colosvárat, ... TAJ GÁSPÁRNÉ műhelyében 1 ... esztendőben.² Terjedelme A—C ív = 12 levél. Foltozott címlapjáról hiányzik a HELTAI név első három betűje és a megjelenés évének három utolsó jegye. HELTAINÉ, mint ismeretes, 1575—1583-ig vezette a nyomdát, s így e példány a munka 1577. évi kiadásából való, amit az Akadémia könyvtárának ép példányával való összehasonlítás is igazol. SZABÓ KÁROLY e marosvásárhelyi példányt nem ismerte.

Az itt leírt négy széphistória közül könyvészeti és irodalomtörténeti szempontból is a *Gismunda és Gisquardus* történetjének eddig ismeretlen kiadása érdekel bennünket leginkább. Mindenekelőtt tisztáznunk kell e kiadásnak a későbbiekhez való viszonyát.

HUNYADI trójai történetjének ez a példánya HORVÁTH ISTVÁNÉ volt (RMK. I. 130.), amelyről SZABÓ KÁROLY tévesen állítja, hogy teljesen ép, mert az L₄ és M₁ levele hiányzik.

¹ V. ö. RMK. I. 126.

² Teljes címléírását ld. RMK. I. 134.

KÉNOSI TÖZSÉR JÁNOS 1753-ban készült, de kéziratban maradt *Bibliotheca Scriptorum Transylvano—Unitariorum* című munkájának 13. lapján e sorok olvashatók: „Igen szép *Historia az Tancredus király Leányáról Gismundáról és a királynak titkos Tanácsáról Gisquardusrol, kik között felbonthatatlan szeretet lévén, egymásért halálra adták magokat, Olasz Nyelvből az Bocatiusból Deakra fordittatván PHILIPPUS BEROALDUS által, Magyar nyelvre pedig fordittatván G. E. T. (i. e. GEORGIUS ENYEDINUS TRANSYLVANUS, ut ex intialibus Versuum Literis Collectis patet) által. In fine Historiolae: 1574. esztendőben.*“ Ebből a leírásból SZABÓ KÁROLY, valamint DÉZSI LAJOS is arra a következtetésre jutottak, hogy a mű első kiadása 1574-ben jelent meg. Még pedig DÉZSI szerint: „Állítólag már 1574-ben megjelent egy debreceni kiadása...“, amelyet „ha csakugyan megjelent, valószínűen megelőzött egy kolozsvári kiadás.“¹ Hogyan jutott DÉZSI az „1574-es debreceni kiadás“ gondolatára, annak csak egy magyarázata lehet. SÁNDOR ISTVÁN *Könyvesházának* (Győrött, 1803.) 4. lapján a következő adatot találjuk: „1577. Debretzen. *Historia Gismundáról* 4. Ir. versekben ENYEDI GYÖRGY.“² DÉZSI úgy látszik TÖZSÉR leírásából az évszámot, SÁNDOR ISTVÁNBÓL pedig a kiadás helyét találta elfogadhatónak, s e kettő összekapcsolásából következtetett az állítólagos 1574. évi debreceni kiadásra.

Különben TÖZSÉR JÁNOS és SÁNDOR ISTVÁN adataival SZABÓ KÁROLY hasonlóképen járt el, mint DÉZSI.³ Csakhogy SZABÓ a megjelenés helyére és idejére nézve is SÁNDOR ISTVÁN adatait fogadta el, viszont a história címét TÖZSÉR leírása alapján közli. Jegyzetében ugyan utal arra, hogy KÉNOSI TÖZSÉR kezében valószínűleg nem a „debreceni 1577-i, hanem

¹ RMKT. VIII. 474—475. l.

² BOD PÉTER: *Magyar Athenasának* 74—75. lapján kétszer is világosan megkülönbözteti egymástól a fordítás idejét és a kinyomatás évét, amikor így ír Enyediről: „Bétsben esvén múlatozása, Magyarra fordította Deák nyelvből a' Gismunda Históriaját 1574-dik eszt. ... Kinyomtatott az után Debretzenben 1577-dik eszt. 4. R. Mikor fordította, volt XXIII. esztendő.“ Nem lehetetlen, hogy SÁNDOR ISTVÁN BOD PÉTER adatait használta fel a maga közléséhez, minthogy előszavában BOD PÉTERRE hivatkozik is.

³ SZABÓ KÁROLY BOD PÉTERT meg sem említi. V. ö. RMK. I. 126.

egy hely és év nélküli kiadás forgott, mely a KÉNOSI által leírt colophonból következett, 1574-ben jelent meg.¹ SZABÓ KÁROLYnak abban feltétlenül igaza van, hogy TÖZSÉR nem az 1577. évi debreceni kiadást látta, mert hiszen az —, amint most már tudjuk — latin címmel jelent meg. Lehetetlen az egyrészt azért is, mert kizártnak kell tartanunk, hogy TÖZSÉR latinul írt munkájában a história latin címét magyarra fordította volna; másrészt azonban azért is, mert a TÖZSÉR által közölt cím nem egyezik pontosan sem a most előkerült 1577. évi debreceni kiadásával, de nem egyezik az eddig ismert és TÖZSÉR munkájának befejezéséig (1753) megjelent nyolc kiadás egyikével sem. Mindebből tehát csak arra következtethetünk, hogy TÖZSÉR kezén egy ezideig ismeretlen magyar című kiadás fordult meg. SZABÓ KÁROLYnak azonban azt a föltevését, hogy TÖZSÉR példánya 1574-ben jelenhetett meg, nem fogadhatjuk el. Kérdés ugyanis, hogy TÖZSÉRnek az „In fine Historiolae: 1574. esztendőben.“ tett megjegyzése, valóban a colophonra vonatkozik-e? HENRICH ARNOLD volt az első, akinek eziránt kétségei támadtak, mivel TÖZSÉR ezt az évszámot, mint az ének keletkezésének idejét, az utolsó versszak adataiból is kiírhatta, amihez hozzátehetjük még, hogy az „in fine Historiolae“ kifejezés is HENRICH felfogását igazolja.² Ezek mellett azonban egyéb okok is az 1574. évi kiadás ellen szólnak. *Gismunda és Gisquardus históriájának* eddig ismert összesen 10 kiadása közül a két legrégebb — a most fölfedezett 1577. évi debreceni és az utána következő 1582. évi kolozsvári — latin címlappal jelent meg, a többi kivétel nélkül magyar címet visel. Nem lehetetlen ugyan, hogy a két legrégebb latin című kiadást egy magyar című előzte meg, de a széphistóriák történetében egyetlen olyan biztos esetet sem találtam, hogy egy széphistória, amely első kiadásában magyar címmel jelent meg, későbbi kiadásában kapta

¹ Külön tételként nem vette fel munkájában SZABÓ KÁROLY ezen 1574. évi kiadást, mivel annyira hitelt érdemlőnek úgy látszik mégsem érezte TÖZSÉR adatára alapított feltevését.

² HENRICH ARNOLD: *Enyedi György Tancredus király leánya Gismunda és Gisquardus széphistóriája*. Kolozsvár 1912. 55. l. Értekezések a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tud.-Egyet. magyar irodalomtörténeti szemináriumából. 2. sz.

volna latin címét. Azonban, ha mindezek az érvek elégtelenek lennének annak bizonyítására, hogy a TÖZSÉR által említett példány nem jelenhetett meg 1574-ben, a most megtalált 1577. évi debreceni kiadás címében előforduló „Nunc primum“ kifejezéssel, azt hiszem, véglegesen megoldható a kérdés. Ez a „most először“ megjegyzés ugyanis a 10 ismert kiadás közül csakis az 1577. évi debreceni kiadáson szerepel. Így tehát a Gismunda és Gisquardus históriájának első kiadása 1577-ben Debrecenben jelent meg latin címmel, s a Tözsér által említett példány egy eddig ismeretlen, de az 1577. évi debreceninél későbbi magyar című kiadás lehetett. Talán az 1624. évi kolozsvári kiadás elődje, mert TÖZSÉR címadatai ehhez állnak legközelebb.

Arra nézve, hogy a fent leírt 1577. évi debreceni kiadást még ugyanazon évben (mert hiszen 1574-ről most már nem lehet szó) egy kolozsvári kiadás előzte volna meg — DÉZSI feltevésén kívül — semmiféle biztos támaszunk sincs. DÉZSI hihetőleg azért gondolt erre, mert valószínűtlennek tartotta, hogy a Kolozsvárt lakó ENYEDI GYÖRGY munkája nem ott helyben, hanem először Debrecenben jelent volna meg. Ebben azonban semmi szokatlan sincs, mert arra nem egy példa akad, hogy Erdélyben vagy éppen Kolozsvárt lakó író munkája először Debrecenben került sajtó alá. Széphistóriáról lévén szó, még ENYEDI unitárius volta sem akadályozta ennek, s így el kell fogadnunk, hogy a Gismunda és Gisquardus históriájának első kiadása Debrecenben jelent meg.

Összevetve most már ezen 1577. évi debreceni kiadást az 1582-ben Kolozsvárt megjelenttel,¹ igen érdekes és jelentős különbségeket fedezhetünk fel bennük. A história 1582. évi, hasonlóképpen latin címéből kimaradt a „Gismunda“ név és a „Nunc primum“ kifejezés. Különben az 1577. évi kiadás címének második felében a nehezkesebb szerkezetet az újabb kiadás pongyolább latinsággal oldja fel, de a Phoca-

¹ A históriának ezen 1582. évi eddig ismert legrégebb kiadását újra kiadta először HENRICH ARNOLD idézett munkájában, majd DÉZSI LAJOS a RMKT. VIII. kötetében.

tius nevet a helyesebb Bocatius-ra javítja és elárulja a latin átdolgozó, PHILLIPUS BEROALDUS, nevét is, viszont a magyar fordító nevének csak G. E. T. kezdőbetűit tünteti föl.

A kolozsvári 1582. évi kiadás azonban — a magyar fordító nevéből eltekintve, amely a versfőkből amúgyis kiolvasható — nemcsak teljesebb címet ad, hanem szövege szerint is átdolgozott és bővebb az 1577. évi debreceni kiadáshoz viszonyítva. A különbségeket itt teljes részletességgel nem ismertethetjük. A históriásének megérdemelné a szövegkritikai kiadást. Általánosságban a mű terjedelmére, az átdolgozás stílusára és szellemére, valamint a tárgyi eltérésekre vonatkozóan a következőket állapíthatjuk meg. Az 1577. évi debreceni kiadás 68 versszakkal, azaz 272 sorral rövidebb az 1582-ben Kolozsvárt megjelent szövegnél és hiányzik belőle az Ida-hegyi jelenet prózai magyarázata is. Tehát a HENRICH ARNOLD és DÉZSI által kiadott 1582. évi versszöveg több mint egyötöd részében későbbi betoldásból áll. Ezek a hozzáköltések csaknem mind az ének második felére esnek.¹ Csak az Ida-hegyi jelenetről szóló jegyzet tartozik a költemény első feléhez. Hogy miért nincs meg ez a prózai rész a mi szövegünkben, azonnal kitűnik, ha összehasonlítjuk a két kiadás megfelelő versszakát, amelyhez az átdolgozásban a magyarázatot függesztették.

1577.

*Csalárd Venus Parisnak mint fogadá,
Szép Ilonát örökül neki adná,
De hirtelen mondását megmásolá,
Menelaust mert ellene inditá.*

1582.

*Csalárd Venus Parisnak hütöt ada,
Hogy az arany almának szép jutalma,*

¹ Későbbi betoldás a 393—396, 417—420, 609—612, 633—636, 713—716, 789—804, az első kiadás 198. versszakának feloldása a 825—860, majd a 877—880, 933—940, 955—958, 961—995, 1001—1004, az első kiadás 222. versszakának feloldása az 1009—1024, majd az 1093—1108, 1133—1228-ig terjedő sor. Itt, valamint későbbi hivatkozásaimban is a DÉZSI-féle kiadás szövegét és sorszámozását követtem.

*Kazdagsággal lenne Görög Ilona,
Végre alma Trója fogát váslatá.*

Az 1577. évi szöveg — miként a költemény többi példái-
nál is — dióhéjban elmondja az egész történetet, az 1582. évi
azonban csak céloz erre, s ennyiben itt a prózai magyarázat in-
dokolt. Talán kiadói érdeket is sejthetünk mögötte. A kolozsvári
nyomda éppen Heltainé vezetése idején két trójai tárgyú szép-
históriát is dobott piacra. Lehet, hogy ezzel is az olvasók érdeklő-
dését akarta felkelteni a két másik kiadvány iránt.

A nagyobb arányú szövegbeli gyarapodáson kívül alig találunk a Gismunda és Gisquardus históriájának 1577. évi kiadá-
sában néhány olyan versszakot, amelyet a későbbi kolozsvári
kiadás változatlanul hagyott volna. Az átdolgozás — amint az
alábbi példákban kitetszik — legtöbbször verselés és nyelv-
szempontjából is jobb a korábbi szövegénél.

(Az 1577. évi szöveg szerint.)

Mint az hea szokta az horgot czufolni.

*Aszszony álhatatlan voltát nem tugya,
Fogadását ebben csak egy sem állya.*

*Gyakran vesztek attyokat így az iffiak,
Álnok fogadásokkal az leánzók,
Kevés bánat mikor érkezik reájok,
Készek akkor Venusra eskedniek.*

*Mert gyakorta ifjak vesznek ezenképpen
Önnen nyelvek hozza keserves törben.*

*Eleibe jöjjon mint birájának,
Véget vetni mert akar életének.*

*Álhatatlan hiti aszszonynak látom,
Fogadása erőtlen már azt látom.*

De megczalá vén jámbort reménségben.

*Jó erkölchöt és tudománt megbechülj
Mert az kivül az szerencse halni ül.*

(A fenti sorok az 1582. évi szöveg szerint.)

Tanolt Heya az horgot is süvölti.

*Hogy férjfitől asszonyember bucsuja,
Éh farkasnak mint báránytól elállta.*

*Gyakran esik ifjaktól ez csalárdság,
Szép menyektől főképpen ily álnakság,
Midőn őket éri kevés bosszuság,
Ottan hütre megyen az apácáság.*

*Mert gyakorta ifjak esnek oly törben,
Magok nyelvek hozza farkast veremben.*

*Mert homálya történt fényes napjának,
Vérrel fordult feredője az holdnak.*

*Mert erőtlen leánzóék hüti látom,
Hütek addig mig lábok belől ajtón.*

Sik reménség de marada kezében.

*Jó erkölcsöt és tudományt megbecsülj,
Szerencsének orrán kevélyen se ülj.*

Feltűnhetik, hogy az átdolgozás mily gyakran él köznyelvi fordulatokkal, sokszor közmondásszerű csattanókkal, míg a régibb szövegben ilyenek aránylag gyéren akadnak. A második kiadás rímelése és ritmusa is jobb, különösen az ének második felében — amint ezt már HENRICH ARNOLD is észrevette,¹ csak éppen az okát nem tudta, hogy tudniillik a betoldások és igazítások javarésze éppen itt történt.

Vannak az átdolgozott szövegnek tévedései is. Ezek jobbára

¹ I. m. 69. l.

értelmi hibák, amelyek az első kiadásban helyesen vannak ki-nyomtatva. Így például a 29—30. sor az 1577. évi kiadás sze-rint helyesen így szól: „*Sok urfiak, Hercegek Gismundáért, Udvarolnak királynak leányáért.*“ A második kiadás először Gismunda férjét hibásan o l a s z nak mondja, az elsőben mind-kétszer helyesen g ö r ö g ként szerepel (41. és 67. sor). Az át-dolgozás 364. sora ellentmond a következő versszaknak, ahol a király őrzőket küld Gisquardus elfogatására.

A tárgyi eltérések a két szöveg között nem nagyok, de ha az érzelmek festését is annak tekintjük, akkor eléggé jelentősek. Az első kiadás például mitsem tud a gyűrű-jelenetről (316—320. sor), valamint arról sem, hogy a királyt kockahányástól hívják el haldokló leányához (1021—1024. sor). Viszont az át-dolgozás nem említi, hogy a király Gismunda védőbeszéde után elájul.

DÉZSI a költemény egyik legnagyobb érdemét az érzelmek vázolásában, a lélekrajzra való törekvésben látja,¹ amelyre a XVI. század verses epikájában ezenkívül csak az *Euryalus és Lucretia* tesz kísérletet. Sajnos, az első kiadás a szereplők lelki-állapotáról sokkal kevesebbet árul el. Ez is az átdolgozás ér-deme, s főleg az ének második felében érvényesül. A három főszemély közül az 1582. évi szöveg a király alakját emeli ki leghatározottabb vonásokkal, csaknem a két szerelmes rovására. A régebbi szövegben nyoma sincs ennek. Itt a király, leányának védekezése után, kénytelen magában elismerni Gismunda érve-lésének helyességét, de „*nem engedhet igaznak, mert vak szíve*“. Éjjel egyszerűen megöleti az ifjút és kivágott szívét elküldi Gis-mundának. Az átdolgozás azonban ezeket a tényeket részben lelkileg is igyekszik megvilágítani. Tankrédus h i t e g e t i leá-nyát, hogy talán megkegyelmez, így tehát külsőleg is kifeje-zésre jut, hogy a király nem bizonyos ítéletének igazságában, amellyel Gisquardust hóhérkézre juttatja. A rossz lelkiismeret nem is hagyja nyugodni. L a k o m á t c s a p, mert „*Szabados-nak alittyá gondtól fejét*“. S mulatozás közben b o r o s f e j -j e l „*új bolondság üté oldalát, Nyalánkságra indítá király gyomrát*“. Ekkor születik meg benne a legördögibb terv, hogy

¹ RMKT. VIII. 477. l.

az ifjú szívét elküldi Gismundának. A király lelki egyensúlya Gisquardus meggyilkoltatásával megbomlik. Ezt az 1582. évi szöveg jól érezteti és többször céloz is erre (lakoma, kockahányás). Egy újabb betoldás hangsúlyozza ki, hogy Gismunda öngyilkosságának hatása alatt végkép megzavarodik és békétlen lelke őt is öngyilkosságba kergeti. A király fokozatos lelki és testi összeomlásának ezt a részletes rajzát az első kiadásban hiába keresnők.

A betoldásoknak azonban nemcsak jó oldalai vannak. A kor divatjának hódolva, az intéseket, oktató példákat is az unalomig hosszúra nyújtják. Erkölcsi tanítás és példázat a későbbi betoldások felerésze. A halálra készülő Gismunda Venushoz intézett imája az első szövegezésben például csak 20 sor, ugyanez az 1582. évi kiadásban 60 sorra dagad, s éppen legérdekesebb része, amelyben Gismunda kijelenti, hogy a pásztorórák helyét, a barlangot, Venus tiszteletére kápolnává alakította volna, ha nem kellene meghalnia — hiányzik az első kiadásból.

HENRICH ARNOLD a költemény erkölcsi felfogását vizsgálva, arra az eredményre jut, hogy az „keresztény-protestáns, de nem egy helyt antik-mithológiai elemeket is találunk“ benne, ami magában véve mitsem jelent. De „néha e két világnézet össze is ütközik egymással... nagyon is ellenmondás-számba megy Gismunda fohászzkodása Venushoz... A széphistória ezt a részletét, melyet BEROALDUSnál meg nem találunk, HEINRICH GUSZTÁV ENYEDI sajátjának mondja, de nézetét csak azon módosítással lehet elfogadni, hogy ENYEDI e fohászzkodást vagy egy újlatin írótól vette át, vagy pedig annak mintájára készítette“.¹ HENRICH ARNOLD tehát a históriás ének első szövegét nem ismerve is észrevette, hogy a Venushoz intézett ima nem származhat teljes egészében ENYEDITŐL s ami a mi szempontunkból még fontosabb: éppen azok a részei, amelyekről kiderült, hogy betoldások, nem egyeztethetők össze a költemény erkölcsi célzatával. ENYEDI, a komolyodó pap-tanár, aligha volt az, aki akár humanista minta nyomán, akár saját szerzeményeként

¹ I. m. 64. l.

ezt a részt a későbbi kiadásba iktatta. Ezzel azonban az átdolgozó személye is problematikussá válik.

Természetes volna arra gondolni, hogy az 1582-ben Kolozsvárt megjelent kiadást az ugyanott működő ENYEDI GYÖRGY dolgozta át. A kinyomatásról legalább is tudnia kellett. Erre enged következtetni e kiadás címlapján feltüntetett latin átdolgozó, PHILLIPUS BEROALDUS, neve, amelyet ENYEDI esetleg maga árulhatott el a kiadónak. Mint a kolozsvári felső iskola komoly ambíciójú tanára, talán ezzel is tudósságát, hiteletét (hiszen nem én találtam ki!) akarta bizonyítani, de egyszersmind saját magáról a „profán író“, a „világiaság“ vádját is elhárítani. Lehet, hogy ez okból, esetleg saját utasítására, nem nyomtatták ki teljes nevét a kolozsvári kiadás címlapján.

Az átdolgozott szövegben legfeltűnőbb néhány már fentebb említett tévedés, amelyet ENYEDI semmiképp sem követett volna el. Igaz, hogy ezek egynémelyike nyomdahiba is lehet. Az átdolgozás stílusa — amint az idézett példákban láttuk — erősen elüt az eredeti szövegétől, amelyből a népies szólások,¹ lírizáló részek úgyszólván teljesen hiányoznak. A kolozsvári kiadás az átírt részekben, de méginkább a betoldásokban néhol szinte halmozza a népies kifejezéseket. A 789—804. sor, ebben az idegen tárgyú költeményben, már csaknem magyarkodásnak hat, amely az első szöveg hangnemétől merőben távol áll. ENYEDI stílusának ez a szembeszökő megváltozása, aránylag rövid idő alatt, alig hihető. HEINRICH GUSZTÁV után — akit az ének egyik helye Petőfi költészetére emlékeztetett² — HENRICH ARNOLD és DÉZSI LAJOS is ENYEDIT, mint lírikust dicsérték. Azonban az eredetibb szöveg ENYEDI lírikus tehetségéből mitsem árul el. A méltatók által emlegetett idézetek, a szerelmesek nevét helyettesítő (*virág, szerelmem, mátkám*) kifejezéseken kívül, kivétel nélkül későbbi betoldások. Ha ENYEDI valóban lírai tehetség lett volna, akkor annak az első szövegben is lenne valami nyoma. De nemcsak a stílus és a lírai részek, hanem a betoldások oktató példázatai sem vallanak ENYEDIRE. Míg az 1577.

¹ Az első kiadás népies kifejezései alig egyharmadát teszik az átdolgozott szövegbelieknek.

² HEINRICH GUSZTÁV: *Boccaccio élete és művei*. Bp. 1881. 199. l.

évi kiadás szövegében az antik, mithológiai példák mellett a bibliai alakok egész sora áll, addig a betoldások kizárólag a görög-római történelemhez és mithológiához fordulnak hasonlatért. Mindez alig egyeztethető össze azzal az ENYEDIVEL, akit mint tanárt és papot KÉNOSI TÖZSÉR JÁNOSTól kezdve életrajzírói szigorú bíróként jellemeznek, aki „nem vala megelégedve századja kicsapongó, féktelen erkölcsével, — innen prédikációiban a gyakor keserű kifakadások“.¹ Sajnos, prédikációi máig kiadatlanok, s így a költemény stílusát nincs módunkban összevetni ENYEDI prózájával, amelynek segítségével talán határozottan el lehetne dönteni, hogy ő lehetett-e a széphistória átdolgozója, vagy sem. JAKAB ELEK *Enyedi György élete* című tanulmányában² idéz ugyan a prédikációkból, de e töredékek az összehasonlítás szempontjából teljesen jelentéktelenek. A felsorakoztatott okok ENYEDI ellen szólnak, de hogy valóban ki volt az ének „világiasabb“, „líraibb“ kedélyű átdolgozója, az egyelőre a XVI. század sok-sok felderítetlen titkának egyike.

VARJAS BÉLA.

¹ ARANYOSRÁKOSI SZÉKELY SÁNDOR: *Unitária vallás története Erdélyben*. Kolozsvár, 1839. 88. l.

² Keresztény Magvető, 1890. évf.